

Salla Huttunen

12 PARASTA TAPAA KUOLLA TAIDEKOULUSSA JA SEN JÄLKEEN
- TAIDEOPISKELIJAN EPÄMÄÄRÄINEN TURVALLISUUSOPAS

Kuvataiteen koulutusohjelma

2014

12 PARASTA TAPAA KUOLLA TAIDEKOULUSSA JA SEN JÄLKEEN –
TAIDEOPISKELIJAN EPÄMÄÄRÄINEN TURVALLISUUSOPAS

Huttunen, Salla
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Kuvataiteen koulutusohjelma
Toukokuu 2014
Ohjaaja: Velhonoja, Matti; Hautala, Päivi-Maria
Sivumäärä:
Liitteitä:

Asiasanat: työturvallisuus, työterveys, taiteilijan työ

Opinnäytetyössäni käsittelen epämääräisesti kuvataiteilijan työturvallisuutta ja pohdin hiukan antaako nykyinen kuvataideopetussuunnitelma tarpeeksi hyvät eväät hyvälle työtavoille taidekoulun jälkeenkin. Pohdin myös omia työskentelytapojani ja yleisesti mielenterveyttä.

12 BEST WAYS TO DIE IN AND AFTER ART SCHOOL – A VAGUE GUIDE TO ART STUDENT'S SAFETY

Huttunen, Salla

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Fine Arts

May 2014

Supervisor: Velhonoja, Matti; Hautala, Päivi-Maria

Number of pages:

Appendices:

Keywords:

This thesis is a vague description about artist's work safety and also contains my thoughts about whether the art education of today gives graduating artists good enough skills to build a healthy and safe work environment as an independent artist. I also go through my own ways of work, and mental health in general.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 TYÖTURVALLISUUDESTA.....	7
3 12 PARASTA TAPAA KUOLLA TAIDEKOULUSSA	9
3.1 Terveisiä hartsikaapista	12
3.2 Vain hyvin ilmastoidutta tilassa	15
3.3 Räjähäviä upokkaita ja posessoituja moottorisahoja	18
3.4 Verta ja suolenpätkiä	20
3 ONKO TAITEEN PAKKO OLLA TUSKAA	22
4 ONNI ON	24
LÄHTEET	25

1 JOHDANTO

Minä olen ehkä huonoin ihminen puhumaan taiteilijan työturvallisuudesta. Olen sählä kuin mikä, hajamielisempi kuin laki sallii ja vahvasti iltavirkku, mikä tarkoittaa sitä, että olen osallistunut koulun aamuopetukseen usein silmät ristissä. Tämä taas johtaa siihen, että annetut ohjeet ovat menneet usein toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos. Opiskelijatoverit ovat alkuopiskeluaikoina joutuneet usein pelastamaan minut tilanteilta muistuttamalla kiltisti, että ”Laita nyt ne hanskat käteen kun käsittelet sitä”, ”Älä nyt mene sinne ilman suojapaitaa” tai ”Mitä sä teet, älä tee noin, anna mä näytän”.

Grafiikan linja on antanut taiteelliselle työskentelylleni paljon, mutta nykyään teen miltei kaikki hommani turvallisesti joko kynällä paperille tai digikynällä Photoshopiin. Digitaaliset tekniikat ovat kiehtovia monipuolisuutensa vuoksi. Lopputyöni tein esimerkiksi yhdistelemällä skannattuja käsin vedostettuja vesivärimonotypioita sekä käsin ja digitaalisesti piirtämistä. Se mielikuva, että tietokoneella tekemistä ei voisi laskea käsin tekemiseksi, koska kone tekee muka kaiken automaattisesti puolestasi, on puppua. Onneksi tämä ei enää ole edes vallitseva mielikuva digitaalitaiteesta.

Suurimmat kohtaamani työterveysriskit ovat lähinnä paperihaavat, väsyneet silmät, istumisesta jumittunut selkä sekä kireät hermot siksi, että paljon välimuistia rohamuavilla ohjelmilla on aina silloin tällöin tapana kaatua, ja nämä kaatumiset tapahtuvat tietenkin aina silloin, kun olet unohtanut tallentaa työsi.

Ensimmäinen impulssi olisi tietenkin purkaa kiukkua seuraaviin asioihin:

- 1) Työpöydän kumoaminen eläimellisen karjahduksen saattamana, ja/tai
- 2) vähintään viiden helposti rikkoutuvan esineen paiskaaminen lähimpään seinään.

Kumpikaan ei kuitenkaan onneksi koskaan päädy toteutukseen asti, sillä ensinnäkin työpöytäni on aivan hullun painava, ja toiseksi minulla on työhuoneellani vain yksi oma kahvikuppi, johon olen aikalailla kiintynyt. Sitä kuppia en siis heitä ja muuta rikkoutuvaa työtilassani ei oikein ole, paitsi tietysti tietokone ja kaikki muu

työpöydälläni notkuva kallis elektroniikka, jotka olisivat kyllä menneet jo pöydänflippausepisodissa rikki.

Olen digitaalitaiteen saralla itseoppinut, tiedän joutuvani käyttämään tietokonetta paljon sekä nyt että tulevaisuudessa. Kaiken maailman ranne-, silmä- ja selkäkivut monesti kärsineenä olen kehittänyt itselleni suhteellisen sääntilliset ergonomiasäännöt ja taukovenyttelyt, joita pyrin noudattamaan parhaani mukaan. Tämä on minunalani ja haluan pysyä alalla mahdollisimman pitkään ilman että riskeeraan piirtokätäni, silmäni, selkäni tai yleisesti terveyteni.

Mutta minä en ole omalla erikoistumisalallani tekemisissä kemikaalien, liuottimien tai erityisiä ilmastointijärjestelyitä vaativien materiaalien kanssa. Näiden kaiken maailman mömmöjen, huurujen ja pöllyjen kanssa pitää osata olla varovainen. Taidekoulussa vaalitaan ja valvotaan turvallisia työoloja, valvova taho on paljon opiskelijaa viisaampi, valvova taho tietää riskitekijät. Oppiiko taideopiskelija kehittämään omat työskentelytapansa ja työterveystietoisuutensa taidekoulussa niin hyväksi, että osaa rakentaa ammattiin valmistumisensa jälkeen omatoimisesti työympäristön jossa jaksaa, välttyä altistumisilta ja pysyy muutenkin terveenä?

2 LYHYESTI TYÖTURVALLISUUDESTA

”Taiteilijan työ – Taiteilijan hyvinvointi taideyhteisön muutoksessa” - kirja (toim. Pia Houni ja Heli Ansio, 2013) on tehty vuosina 2012-2013 toteutetun tutkimushankkeen ”Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa” pohjalta. Tutkimushanke toteutettiin haastatteluin, taiteilijaseuroille lähetetyin kyselyin sekä työtilayhteisö Artlabin ”osallistuvan havainnoinnin aineiston” pohjalta. Tutkimuksessa kartoitettiin nykypäivän taiteilijuutta ja siihen tarvittavia työelämätaitoja sekä taiteilijoiden hyvinvointia ja työturvallisuutta. Tutkimushanke oli suunnattu Suomen Kirjailijaliiton, Näyttelijäliiton, Taiteilijaseuran sekä Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liiton jäsenille. Postitse lähetettyyn kyselyyn vastasi yhteensä 476 eri alan taiteilijaa, joista 271 oli Suomen Taiteilijaseuraan tai sen alajärjestöihin kuuluvia kuvataiteilijoita.

Kuvataiteilijan ammattiin liittyviksi tyypillisiksi fyysisiksi vaivoiksi listattiin tuki- ja liikuntaelinsairaudet, nivel-, jänne- ja lihastulehdukset. Pieni osa vastanneista kertoo kärsineensä myös iho- ja hengitystieoireista. Yleiseksi vaivaksi listataan myös masentunaisuus, alakuloisuus, ärtyneisyys ja stressi (Houni, P & Ansio, H 2011, 129), stressin aiheuttajat liittyvät taloudelliseen epävarmuuteen ja kiireisiin aikatauluihin (Houni, P & Ansio, H 2011, 156).

Kirjassa avataan myös kuvataiteilijan työturvallisuutta, yleisimpiä riskejä ja työtilojen ongelmia. Lopussa keskitytään työssä jaksamiseen.

Ammattiin valmistuvan taiteilijan on hyvä tutustua näihin tutkimuksiin itsenäisesti ja pohtia omien työskentelytapojensa ja työilmapiirinsä turvallisuutta, sillä tulevaisuudessa taiteilija on itse vastuussa omasta työturvallisuudestaan. Oppilaitoksen työturvallisuuden ylläpitäminen on oppilaitoksen itsensä vastuualue, mutta niin on työturvallisuusopetuskin. Ammattiin valmistavien opintojen tulisi pitää sisällään tarpeeksi omaan ammattiin liittyvää terveystietoa. Taiteilijan työ-kirjan pohjana olleen tutkimukseen vastanneiden Vapaa sana-koonneista tulee ilmi, että

työterveyskursseille ja -täydennyskoulutukselle on kysyntää myös ammattitaiteilijoiden joukossa. Onko tällainen opetus upotettu nykyiseen opetussuunnitelmaan?

Haastattelin muutamaa opiskelijaa ja henkilökuntaa lyhyesti Kankaanpään taidekoulun turvallisuuden toteutumisesta, suurimmista terveysriskeistä ja työterveystietoisuuden opetuksesta. Kankaanpään taidekoulu on arkkitehtuurisesti suunniteltu taidekouluksi, joten yritin henkilökunnan haastattelujen ohessa selvittää myös sen suunnittelun onnistuneisuutta.

Haastatteluista kävi ilmi, että työilmapiiriin turvallisuuteen panostetaan ja suuremmilta tapaturmilta on vältetty. Materiaalit on valtakunnallisesti vaihdettu myrkyttömämpiin, ihmiset ovat kiinnostuneempia terveyshaitoista, ja taiteilijan yleisimpiä terveyshaittoja myös tutkitaan .

3 12 PARASTA TAPAA KUOLLA TAIDEKOULUSSA

Alkuperäinen työnimi tähän koko opinnäytetyöhön oli ”12 parasta tapaa kuolla taidekoulussa”. Tämän piti olla kuvitettu humoristinen työturvallisuusopas, jossa maalataan piruja seinille kehittelemällä 12 täysin absurdia, mutta käytännössä mahdollista vakavaa taidekoulutapaturmaa. Haastattelin koulun henkilökuntaa hyvien varoittavien esimerkkien toivossa, mutta varoittavia esimerkkejä löytyi aika vähän palvelemaan skandaalinhakuisia tarkoitukseni, joten aihe muuttui vakavaksi, tylsäköksi mutta silti edelleen ainakin itselle tärkeäksi.

Haastattelujen edetessä heräsin myös siihen, miten vähän eri linjojen työturvallisuudesta oikeastaan tiedän. Grafiikan linja on muka tuttu, mutta sielläkin on omat riskipesäkkeensä, joiden edessä olen aivan Hoo Moilasena.

Sitä aina sanotaan, ettei terveyttään osaa arvostaa ennen kuin se terveys on mennyt. Omani on vielä toistaiseksi tallella, mutta kaikki kivut, jumit ja kolotukset herättävät kyllä siihen, että nuorena pitää opetella ne itselle sopivat työtavat ja -asennot. Ja venytellä. Ja juoda vettä. Minä en ikinä muista juoda tarpeeksi vettä.

Suunnittelin opinnäytetyölleni myös mahdollisesti yleishyödyllistä jatkosuunnitelmaa, jonka olisin toteuttaa itse, jos aikaa ja jaksamista olisi riittänyt. Seuraavaa kyselyä voisi kuitenkin hioa ja käyttää jatkokehitystarkoituksiin kartoittamaan sitä, kokevatko Kankaanpään taidekoulun opiskelijat työturvallisuutensa koulussa hyväksi ja kokevatko he saavansa hyvän pohjan tulevaisuuden taiteilijana työskentelylle.

KYSELY

Arvioi asteikolla 1-5 (1: en ollenkaan, 5: erittäin selkeästi) saamaasi tietoa koulun tilojen, välineiden ja materiaalien turvallisuudesta seuraavien kysymysten pohjalta

1. Olen saanut tietoa käytettävien **materiaalien** turvallisuudesta ja mahdollisista terveyshaitoista (esim. ”Tämä aine/liuotin/mikälie on vaarallista hengitettynä” tai ”Käytä tätä aine/liuotin/mikälie vain määrättyssä tilassa”
 - työtilojen seiniltä/materiaalien säilytyspaikoista (1...2...3...4...5)
 - jaetuista kurssiselosteista (1...2...3...4...5)
 - kontaktiopetuksen yhteydessä (1...2...3...4...5)
 - opettajilta opetustilanteiden ulkopuolella (1...2...3...4...5)

2. Olen saanut tietoa **suojavaatteiden, -maskejen ja muiden suojavälineiden** oikeaoppisesta käytöstä (esim. ”Hiukkasmaskia käytetään aina näiden aineiden kanssa” tai ”Käytä aina tätä ja tätä suojavaatetta tehdessä sitä ja tätä”)
 - työtilojen seiniltä/materiaalien säilytyspaikoista (1...2...3...4...5)
 - jaetuista kurssiselosteista (1...2...3...4...5)
 - kontaktiopetuksen yhteydessä (1...2...3...4...5)
 - opettajilta opetustilanteiden ulkopuolella (1...2...3...4...5)

3. (ja niin edelleen)

Hiomattomia lisäkysymyksiä:

- Miten työturvallisuudesta tiedottamista voisi mielestäsi parantaa?
- Haetko itse aktiivisesti tietoa uusista materiaaleista? Niiden turvallisuudesta?
- Oletko huomannut iho-, silmä- tai hengitystieoireita käyttäessä jotakin kurssimateriaalia
itse hankkimaasi taidetarviketta

- Oletko huomannut huimausta
 - kurssimateriaalia
 - itse hankkimaasi taidetarviketta
- Työtilan hyvä ilmanlaatu on minulle tärkeää (1: ei erityisen, - 5: erittäin)
- Huono ilmanvaihto työtilassa tuottaa minulle
 - päänsärkyä (1: ei koskaan, 5: aina)
 - hengitysvaikeuksia (1-5)
 - muuta, mitä?

Kyselyssä olisi myös vapaa kommentti -osio, jossa kyseltäisiin opiskelijoilta miten työturvallisuudesta informointia voisi parantaa, miten opiskelijat kokevat annetun työturvallisuusopetuksen valmistavan heitä ammattiin. Yksi osio voisi myös käsitellä henkistä jaksamista. Hiottavaa ja kehitettävää on vielä paljon.

Seuraavat kappaleet sisältävät muutamasta taidekoululla tekemästani haastattelusta saatua tietoa, sekä omia pohdintojani siitä, mitä olen oppinut varomaan ja mitä en. Haastateltavina olivat maalauksen lehtori Petri Rummukainen sekä kuvanveiston lehtori Pertti Mäkinen, vahtimestari Olli Peltoniemi sekä kolme vuonna 2014 valmistuvaa kuvanveiston opiskelijaa ja yksi esitystaidelinjalainen. Lausunnon antoi myös kouluavustaja Sassa Hartikainen sekä vuonna 2013 valmistunut graafikko Maria Markus.

3.1 Terveisiä hartsikaapista

”Ensin vesi, sitten happo, muuten tulee käteen rakko. Ensin happo, sitten vesi – kohta näkyy orvaskesi” - Vuonna 2013 valmistunut graafikko Maria Markus

Turvauduin tiedonhaussani haastattelemaan lyhyesti vuonna 2013 Kankaanpäästä valmistunutta graafikkoa Maria Markusta, joka on ollut kouluttamassa allekirjoittanutta paljon juurikin niillä ”ei älä tee noin apua”-kommenteilla. Toinen lähteeni oli Taidegraafikon työturvallisuus-sivusto (<http://taidetyosuojelu.net>), jota ylläpitää taidegraafikko Heli Salonen. Sivusto kertoo laajasti kaikista grafiikassa ja paljon myös maalauksessa ja kuvanveistossa käytettävistä materiaaleista. Nettisivun

lähteenä on Salosen oman ammattitaidon lisäksi käytetty lähinnä Suomen taiteilijaseuran vuonna 1994 julkaisemaa Kuvataiteilijan työsuojeluopas -kirjaa, joka löytyy myös taidekoulun kirjastosta. Taidetyösuojelu.net painottaa, että miltei 20 vuotta vanha opus ei ole enää ajan tasalla, sillä ala ja materiaalit uudistuvat.

Taidetyösuojelusivusto on laaja ja perusteellinen sivusto, joka on suunnattu alan ammattilaisille. Minun pitäisi valmistua nyt ammattiin, mutta suurin osa sivuston sisällöstä oli minulle täyttä hepreaa, sillä sivustolla listataan lähinnä tarkkoja ainesosia joita vältellä, eikä minulla ole käytännön kosketusta grafiikan puolen materiaalien ainesosalistojen läpikäynnistä. Grafiikan linjalta olisi ollut hyvä saada vastuopettaja haastateltavaksi. Yritin tavoitella tämänhetkistä grafiikan lehtoria haastateltavaksi, mutta hän ei ollut saatavilla.

”Minulla on sellainen tutina että jossain grafiikan vedostusväreissä saattaa olla raskasmetalleja”, toteaa Maria Markus. Tutinan aiheuttamana suuntaan tarkastamassa koulumme metalligrafiikkaluokan väritilannetta. Metalligrafiikkavärit osasivat sanoa vain että ”Certified”, joka internetin mukaan tarkoittaa turvallista tuotetta lyhytaikaiseen käyttöön. Saksankielisistä puupiirrosväripurkeista ymmärsin vain sanan ”Achtung”, mikä taas ei ole kovin luottamustaherättävää. Luotan kuitenkin että näitä värejä voi foliohattuinenkin käyttää ilman että joutuu olemaan *scheißet lederhoseneissaan*.

”Grafiikassa on kyllä siirrytty non toxic-painoväreihin”, kommentoi maalauksen lehtori Rummukainen. Taidetarvikkeiden valmistajat sekä oppilaitokset ovat tietoisesti vaihtaneet liuotinpohjaiset painovärit vesiliukoisiin.

Sivustoa läpi selatessa varmistuu graafikon työturvallisuuden peruspilarit, joita on painotettu myös Kankaanpään taidekoulun grafiikan opetuksessa: graafikon työturvallisuus takautuu parhaiten käyttämällä hanskoja kaikkien litkujen kanssa ja maskia aina jos joku pölyyää tai huuruaa. Metalligrafiikan luokassa riittänee vetokaapissa työskentely pohjustus- ja puhdistusaineita käytettäessä. Hartsihuoneeseen ei missään nimessä saa mennä ilman maskia, se on kyllä tehty hyvin selväksi.

Painovärien puhdistukseen käytetty tärpätti on korvattu Wash Max-pesuaineella. Esimerkiksi litografian kuvansiirtoon käytettävää asetonia löytyy koululta edelleen. Litografiaan käytettäviä kymmenen sentin paksuisia kalkkikiveä on epäkäytännöllistä kantaa vetokaappiin. Tein kuvansiirron kerran, en muista käyttäneeni kyllä hengitysmaskia. ”Kannattaa myös varoa sormiaan litokiviä siirrellessä. Nimim. been there done that never again”, kommentoi Maria.

”Serigrafian valotushuoneessa ei kannata tuijottaa uv-lamppuun”, Maria jatkaa. Olen itse kyllä tuijottanut, opin kerrasta.

”Metalligrafiikan kuparilevyjen reunoja hiottaessa ei kannata hieroa silmiä huolimattomasti, sillä kuparihiput silmässä on bit not good”. Tämänkin tein, ja kun kirveli niin tietenkin ensimmäinen vaisto oli hieroa lisää ennen kun menin pesemään silmäni.

”Ja muista aina, ensin vesi, sitten happo”. Olen tietoisesti jättänyt happojen sekoituksen muille, koska onnistuisin kuitenkin sähläämään sen jotenkin.

Keskustelujen ja nettilähteiden perusteella voisin siis todeta, että jos grafiikan linjalta aletaan sepittää niitä alkuperäisen opinnäytetyösuunnitelman mukaisia parhaita tapaturmia ja kuolematapoja, kaikki tarinat sisältäisivät hidasta altistumista ja keuhkojen täyttymistä hartsipölyllä. Tällainen ei toiminut alkuperäisiin tarkoituspäiviin ollenkaan. Joskus taannoin metalligrafiikan kurssilla opettajamme Esko Railo totesi, että paras tapa kuolla grafiikassa on se, että vetää itsensä ensin prässin läpi ja putoaa siitä sitten suoraan happoaltaaseen. Hyvä mielikuva, mutta toteutukseltaan ehkä hieman hankala, sillä itseään on vaikeaa vetää prässin läpi ilman apuria, ja tässä tapauksessa kyseessä ei olisi tapaturma vaan murha.

3.2 Vain hyvin ilmastoidussa tilassa

Haastattelin maalauksen kuolemanloukuista maalauksen lehtori Petri Rummukaista.

"On täällä ainakin saatu kaiken maailman asioita silmiin", hän aloittaa. "Niittipyssystä on ainakin kimmonnut niittejä hyvin lähelle. Joskus yksi opiskelija sai kipsipölyä silmiin. Vakava homma, mutta onneksi silmähuuhtelu pelasti."

"Tämä sattui kyllä itselle", Rummukainen jatkaa ja varoittaa että tarina on aika ällöttävä. "Vuolin kiilaa veitsellä, ja siitä lensi pieni tikku silmään. Ei meinattu saada sitä tikkua millään pois! Päivystyksessä rullasivat yläluomen ja poistivat pienellä imurilla." Rummukainen naurahtaa selvästi tilanteesta viisastuneena, minä yritän parhaani unohtaa "imuri silmässä" – mielikuvaa. Apua.

Maalauksen linja on viime vuosina siirtynyt turvallisempiin materiaaleihin. Tärpätin käyttö on lopetettu kokonaan, ja tärpätti- tai lakkabensiinipohjaiset öljyvärit on vaihdettu isolta osin vesiliukoihiin öljyväriin. Tämän siirtymän mahdollistaa parantunut tuotekehitys; kasvavan kysynnän myötä valmistajatahot ovat kehittäneet vesiliukoiset materiaalit vastaamaan laadullisesti mahdollisimman tarkkaan vanhoja liuotinpohjaisia materiaaleja. "Winsorin vesiliukoiset öljyvärit alkavat ainakin olla hyvät!", kommentoi Rummukainen. "Monet taiteilijat ovat pitäneet vesiliukoisia öljyvärejä epäammattimaisina, mutta toisaalta ajateltiinhan ennen samaa akryyliväreistä. Tekniikka ja tekotavat kehittyvät."

Rummukainen jatkaa: "Pigmentit ovat nykyään synteettisiä. Monet aikaisemmat pigmentit olivat kaivosteollisuuden sivutuotteita ja sisälsivät raskasmetalleja. Lyijynvalkoinen oli varmaan terveydelle pahin – kuvittele, sitä käytettiin 1700-luvulla puutereina!"

"Vaikka synteettiset pigmentit eivät ole ihokontaktissa myrkyllisiä, on pigmenttipöly keuhkoille paha", painottaa Rummukainen, ja kehottaa siivoamaan työtilansa pigmenteistä aina määrällä rätillä, ja ehdottomasti ruokailemaan jossain muualla kuin pigmenttien läheisyydessä. Myönnän tehneeni ykkösvuonna aivan tämän ohjenuoran vastaisesti. Maalauskurssilla käytetyt pigmentit oli sijoitettu juuri valtaamani nurkan viereen, ja purkit olivat monta viikkoa auki. Saatoin joskus pitää kahvikuppiani

pigmenttipöydällä. Saatoin tehdä niin ehkä useamman kerran kuin pari. Rummukainen kertoo toimineensa nuorena samoin, ruokailleensa samassa tilassa maalien, pigmenttien ja liuottimien kanssa ja oireilleensa pitkäaikaisen altistumisen seurauksena.

“Vanhan taidekoulun aikaan tämäkin keskustelu olisi ollut aivan erilainen.”, Rummukainen kertoo listaten 70-80-luvun riskialtista käytöstä. Alkoholin käyttöä ja tupakointia työtiloissa, jotka on ilmastoitu huonosti ja ilmassa leijuu tärpätin ja muiden liuottimien haurut. Fiksatiivin käyttö samassa tilassa elävämallin kanssa. Mieleen muistuu myös tapaus, jolloin joku kaveri oli purskutellut Sinolia kannissa leikillään.

Tämä Sinol-tapaus oli yksittäinen tapahtuma 70-luvulta, mutta tässä välissä voin kommentoida että samantapaisen lausunnon olen saanut myös nykyopiskelijalta. Joku oli purskutellut tärpättiä todistaakseen että tärpätti ei maistu oikeasti pahalta. Oli kärsinyt ripulista seuraavat pari päivää.

“Nykyopiskelijat ovat paljon terveystietoisempia”, Rummukainen toteaa. Olen samaa mieltä, mutta juuri tärpättitarinaa muisteltuani kommentti on hieman surkuhupaisa.

“Meininki muuttui 80-90 -luvun taitteessa. Taiteilijat lähtivät itse tutkimaan käytettyjen materiaalien terveysvaikutuksia, ja 90-luvulla julkaistiin näiden tutkimusten tuloksena kattava taiteilijan työturvallisuusopas.”

Kommentti viittaa vuonna 1994 julkaistuun ”Kuvataiteilijan työsuojeluopas”-kirjaan, jonka ovat kirjoittaneet Heli Salonen, Jukka Pohjola sekä Eero Priha.

Keskustelu ajautuu Helsingin taideakatemiaan työterveysongelmiin. Akatemian nykyiset tilat ovat kuulemma niin homeiset, että opiskelijoita ja mestareita on välillä kielletty tulemaan työtiloihin. “Meidänkin koulusta on valmistunut yksi varoittava esimerkki siitä, mitä homeilman ja akryyliä sekoitus tekee keuhkoille. Kaupunki vuokrasi vuosia sitten halpoja työtiloja ilmoittamatta tilojen vakavista homeongelmista. Tämä kyseisissä tiloissa työskennellyt maalari altistui sille homeen ja akryyliä sekoitukselle niin pahasti, ettei voi enää työskennellä ollenkaan ilman raitisilmanaamaria.”

Tällaisen työskentelytavan kuvittelu saa minut kavahtamaan. Joskus kokeilin pitää nassea naamalla enemmän kuin 10 minuuttia. Ei ollut kivaa.

”Niin, nykyään saa kyllä jopa sellaisia hengityssuojia joissa pystyy hengittämään”, Rummukainen naurahtaa.

Taideakatemiasta riittää muitakin tarinoita, kuten eräs tapaus, jossa opiskelija oli keksinyt sahata yöllä kätensä irti ja laittaa sen mikroon. ”Tällaisissa tapauksissa on kyse enemmän psykofyysisestä työsuojelusta”. Mielenterveydelliset ongelmat, erityisesti masennus, ovat ammattikunnan joukossa yleisiä sairauksia. Toisaalta taiteilija myöntää masennuksensa normaaliväestöä helpommin, joten prosentuaalinen ero masentuneiden taiteilijoiden ja masentuneiden suomalaisten välillä tuskin on kovin suuri. Hulluus ja riutuminen ovat osa taiteilijamyymä, mutta esimerkiksi pankkiiri tai lentoemäntä tuskin tulee masennuksensa kanssa julkisesti kaapista ulos. Taiteilija käsittelee omaa masennustaan, mikä voi olla joko erittäin hyvä tai erittäin huono asia. (Palaan aiheeseen kappaleessa 4.)

Olemme Rummukaisen kanssa samaa mieltä siitä, että opiskelijoiden pääsy työtiloihin omilla avaimilla ympäri vuorokauden on hyvä asia, mutta aiemmin mainitun kädenleikkuutarinan kaltaiset tapaukset, toivottavasti ikuisiksi ajoiksi yksittäiset sellaiset, nostavat kysymyksen valvonnan kiristyksen tarpeellisuudesta ja rajoitteista yötyöskentelylle. Väsymys aiheuttaa huolimattomuutta ja mahdollisesti alkoholin vaikutuksen alaisena työskentely on aina riski.

”Turha täällä on kypärä päässä kaiken aikaa ruveta kuitenkin kulkemaan.”, Rummukainen toteaa, “vaikka jos ruvetaan kaikkia koulun riskejä kartoittamaan, niin korkea näyttelytila on ehdottomasti yksi. Jos yksin tikkailla ripustele tuonne neljän metrin korkeudelle, siitä kun pamahtaa alas niin saattaa kyllä sattua. Lattiat saattavat olla liukkaat, ulos vietyjen koneiden sähköjohdot voivat olla kompastumisriski ja sateen sattuessa koneille saattaa käydä vaikka mitä. Joskus työkoneet ovat rikki tai niistä on huollon ajaksi otettu tarvittavat suojakaiteet pois”. Lista jatkuu, mutta olemme samaa mieltä siitä, että piruja on turha maalaila seinille.

3.3 Räjähäviä upokkaita ja posessoituja moottorisahoja

Kakkosella omaa erikoistumislinjaa valitessani ykkösvaihtoehtoni oli pitkään kuvanveisto. En ollut tehnyt kuvanveistohommia paljon, mutta kolmiulotteinen kiehto paljon. Opiskelun alkuaikoina käymäni kuvanveistokurssit olivat mieluisia, ja kuvan muovaaminen savesta tai esiintuominen kipsimötikästä tuntuivat luontevilta työtavoilta. Paloin halusta oppia materiaalien käyttöä ja kehittyä kuvanveistäjänä!

Nyttemmin olen onneksi siirtynyt turvallisesti 3D-mallinnukseen tietokoneella konkreettisen veiston sijaan. Silloinen linjavalinnanvaihto kuvanveistosta grafiikkaan oli fiksuin päätös jonka olen elämässäni tehnyt, sillä

- 1) olen rannefoobikko ja ajaudun paniikkikohtauksen partaalle jos jokin vähänkin nirhaisee rannettani, sekä
- 2) minulla on von Willebrandin tauti, mikä tarkoittaa sitä, että vereni hyytyy vähän huonosti.

”Joo, oli ehkä ihan viisasta että menit muualle”, toteaa eräs haastattelemani kuvanveiston opiskelija nauraen, ”Kuvanveiston linjalla kaikki haavat ja mustelmat on ihan arkipäivää”.

Kysyin kolmelta kuvanveiston opiskelijalta veiston puolella käyneistä kömmähdyksistä. tarinat vaihtelevat palavista punamuovikattiloista Vinamolin varomattomaan käsittelyyn ja riskialttiista puutyökoneiden käytöstä suojavarusteiden laiminlyöntiin. Tarinoita löytyy myös moottorisahalla ja rälläkällä käyneistä läheltä piti- tilanteista, sekä yksi tarina räjähtäneestä upokkaasta.

”Teimme kahden opiskelijatoverin kanssa kirjasinmetallivalua. Kirjasinmetallia sulatetaan sellasessa upokkaassa, jonka pinnalle kerääntyvää kuonaa pitää jatkuvasti valvoa ja kaapia pois. Tällä sulatuskerralla kuonaa kerääntyi aika paljon eikä meillä ollut kaavinta. Huikkasin pojille että lähdän kehittämään meille jonkun kaapimen.”

”Menin sisälle etsimään jotain väliaikaisratkaisua. Löysin jotain jämämetalleja ja hitsasin sellaisen. Paikalle palatessani se upokas oli sitten räjähtänyt.”

Utelin tapahtuneesta kahdelta muulta paikalla olleelta. ”Se oli aika kuumottava tilanne”, kertoo toinen paikalla olleista opiskelijoista. ”Seisoin upokkaan vieressä, emmekä huomanneet sillä hetkellä vahtivuorossa olleen opiskelijan lähteneen. Sitten upokas yhtäkkiä vain räjähti isolla pamauksella! Kaikki sulat kirjasinmetallit lensivät ilmaan! Onneksi ne lensivät vastakkaiseen suuntaan. Muuten olisin saanut kirjasinmetallit naamalle.”

Ensimmäinen haastateltava jatkaa: ”Taisin saada lopputyöprosessin aikana jonkun lujitemuovimyrkytyksen. Lujitemuoviahana on hartsia ja lasikuitus, ja sitä pitäisi käsitellä vain hyvin ilmastoidussa tilassa oikeanlaiset suojavaarusteet päällä. Onhan tuossa veiston tilassa isot aukeavat ovet, mutta virallisesti ainoa koulun hyvin ilmastoitu tila on se spraymaalaukoppa maalaus-siivessä. Sehän on vessan kokoinen koppi, jonka ilmastointi ei taida sekään vetää ihan niin hyvin kuin pitäisi.”

”Kyllä täällä veiston puolella oppii nopeasti sen, että pitää keskittyä ja erityisesti panostaa suojavaatteisiin.”

Tein tämän haastattelun vielä siinä vaiheessa, kun suunnitelmana oli saada kasaan ne 12 surkuhupaisaa tapaturmaa. ”Haastattelepa Ollia”, minulle ehdotetaan. ”Hän varmasti muistaa kaikki täällä tapahtuneet haaverit”

Paikannan Ollin ala-aulan vahtikopista. Olli on toiminut Kankaanpään taidekoulun vahtimentarina useamman vuosikymmenen. Näiden vuosien aikana on varmasti tapahtunut kaikenlaista.

”Ei kyllä oikeastaan ole”, sanoo Olli. Suuri pettymyksen tunne valtaa minut. Viimeistään tässä vaiheessa päätin vaihtaa lähestymistapaani opinnäytetyöhön.

”Ihmeen vähän näitä tapaturmia on kertynyt. Joku kuvanveistäjä sai monta vuotta takaperin moottorisahan kaulaansa. Siinä ei käynyt kyllä pahasti. Kysy Pertiltä, hän muistaa paremmin”

Olli kertoo omalle kohdalle osuneista tapaturmista hyvin lyhytsanaisesti ja neuvoo haastattelemaan kuvanveiston lehtori Pertti Mäkistä.

Pertti Mäkinen on ollut talossa n. 40 vuotta. Ensin opiskelijana, sitten opettajana. Hän listaa veiston työturvallisuusriskejä. ”Itsestäänselvä riski on kaikki puutyöpuolen terälliset koneet, mutta niitä opiskelijat osaavat varoa.”

”Sisäilmaongelmat ovat niitä salakavalampia. Täällä on paljon puu-, savi- kivi-, kipsi ja talkkipölyä, ja vaikka tiloja kuinka tuuletetaan tai töitä tehdään kohdeimurien alla, yleispölyä leijuu silti joka paikassa.”

Tärkeintä Mäkisen mukaan on panostaa henkilökohtaisiin suojaimiin ja ottaa aktiivisesti selvää käytettävistä materiaaleista. Kaikista käytettävistä kemikaaleista on saatavissa turvallisuusluettelot työtiloissa.

”Kerran meinasi tosiaan käydä moottorisahan kanssa pahasti, kun eräs kuvanveisto-opiskelija veisti puuta ja moottorisaha potkaisi ja nirhaisi miestä kaulaan. Siitä tuli onneksi vain pintanaarmu. Tämäkin opiskelija oli tehnyt ammattimetsurin hommia. Liiallinen varmuus työntekoon aiheuttaa vaaratilanteita, sillä siinä vaiheessa ei osaa enää varoa omaa tekemistään samalla tavalla kuin aloittelijana. Ei täältä kyllä mitään sen suurempia tapaturmia löydy.”

”Osaatko kertoa jotain läheltä piti -tilanteita?”, kysyn.

”Sellaiset taidetaan pitää minulta salassa”

Taidetyösuojelunetti oli huolissaan oppilaitosten säästökuureista ja siirtymisestä halvempiin ja mahdollisesti terveydelle haitallisempiin aineisiin. Mäkisen mukaan säästökuuri ei näy ainakaan veiston puolen turvallisuudessa. Esimerkiksi ennen pronssivalujen kiillottamiseen käytetty typpihappo on vaihdettu hiekkapuhalluskiillotukseen. ”Säästökuuri vaikuttaa enemmän materiaalien määrään kuin laatuun”, Mäkinen lisää.

3.4 Verta ja suolenpätkiä

Minun ensimmäinen kosketukseni performanssiin oli porin performanssifestivaalit 2010. Joku teki sellasen performanssin, jossa yleisö laitettiin seisomaan ympyrään ja se tyyppi kävi nuuhkimassa kaikki naispuoliset ihmiset. Esiintyjä valitsi siitä

parhaimman tuoksuisen naisihmisen ja toi hänet keskelle. Mies polvistui naisen eteen ja työnsi sormet kurkkuun ja oksensi lattialle. Olihan se kaiketi ajatuksella tehty performanssi, ratsasti ilmeisesti teemoilla ”ihminen on eläin” jne, mutta tällaiselle performanssitaidetietämättömälle nuo festivaalit olivat kyllä pienenoinen järkytys.

Performanssin työturvallisuusasioista otin yhteyttä vastuuoopettaja Aapo Korkeaajaan, mutta en saanut uteluihini vastausta.

Eräs opiskelija vastaa kyselyihini kertomalla tarinoita mm. ruoskintaperformanssista, jossa taiteilijalle sai joko tehdä mitä vain ruoskalla tai mitä vain nallella. Marina Abramovicilla oli performanssi, jossa pöydällä oli kaiken maailman esineitä, mm. ladattu ase. Abramovic seiso paikallaan, ja katsojat saivat tehdä mitä vain taiteilijalle ilman että hän reagoi mihinkään mitenkään. Joku osoitti taiteilijaa ladatulla aseella, mutta muut katsojat tulivan kyllä väliin.

Eräs kuuluisa performanssitaiteilija hyppäsi ikkunasta ja koitti pystykö lentämään, toinen kuuluisa performanssitaiteilija teki esityksen jossa hän seiso paikallaan ja avustaja ampui häntä olkapäähän. Kaiken maailman itsensävahingoittamisperformansseista kuulee vähän väliä. Eräs meidän koululainen nainen yritti hukuttaa itsensä juomalla litrakaupalla vettä. Katsojat keskeyttivät performanssin. En tiedä oliko se väliintulon odottaminen performanssin pointti vai ei.

Esitystaiteilija liikkuu usein oman kehonsa kestävyuden rajoilla. Itselleni performanssi oli pitkään vain verta ja suolenpätkiä, mutta ainakin tänä vuonna meiltä valmistuvat esitystaiteilijat tekevät sellaista performanssia, joka ei liiku ällötyksen ja järkytyksen rajamailla tai yritä olla tarkoituksenmukaisesti shokeeraavaa. He tekevät sympaattista ja inhimillistä performanssia. Minä pidän sympaattisesta ja inhimillisestä.

4 ONKO TAITEEN PAKKO OLLA TUSKAA?

”Taide ei ole hupia, taide on tuskaa! Suuri taide edellyttää aina suurta käsrinystä”, huudataa rouva Vilijonka Muumit-sarjan hiekkalinnajaksossa. Tämä tukee iänikuista myyttiä riutuvasta boheemista rappiotaitelijasta, mutta tällä myytti ei ole relevantti nykypäivän taiteilijaan. Ensimmäinen sitaatti tosin on.

Luova työ on henkisesti hyvin raskasta, ja taiteilijan ammatti kova tie monille sen valinneille. Kilpailu apurahoista, työtiloista ja näyttelypaikoista on kovaa, ja toimeentulo ei ole monelle taiteilijalle taattua. Raskaudesta huolimatta työ on kuitenkin palkitsevaa. Riutuminen kasvattaa. Eikö?

Taiteilijan työ-tutkimukseen vastanneista kuvataiteilijoista 75% kertoi olevansa elämäänsä erittäin tai melko tyytyväinen (Houni, P & Ansio, H 2011, 85). Työhönsä tyytyväisiä oli 69% vastanneista kuvataiteilijoista (Houni, P & Ansio, H 2011, 87).

Taideterapian menestys hoitomuotona varmistaa sen, että omien tunteiden edessä olevat patoumat kannattaa yrittää rikkoa taiteen keinoin, mutta nyt puhutaan kuvataiteilijuudesta ammattina. Jos alakulo on liian kantava voima omalle luovalle työskentelylle, voi siitä tulla vaikeaa päästä irti. Oman alakulon hyväksyminen taiteen suureksi motiiviksi käynnistää hyvin vahingollisen noidankehän. Jos ruven repii jatkuvasti verille, ei iho parane koskaan kunnolla. Jos alakulon hyväksyy osaksi omaa identiteettiä tai jos masennus koetaan osaksi omaa persoonaa, on parantuminen hyvin vaikeaa.

Henkinen jaksaminen yhteiskunnan jäsenenä vaatii vertaistukea ja asenteiden parantumista päättäjien suunnalta. Joku viisas podcastaaja joskus kertoi, että jos koulussa huonosti menestyvälle lapselle sanoo ”Kaikki epäonnistuvat ensin” sen sijaan, että osoittaa syyttävää sormeja ja sanoo ”Olet huono koulussa”, lapsen koulumenestys paranee. Tämä viittaa varmasti johonkin hienoon tutkimukseen, jonka

lähde en lähde kaivamaan, mutta maalaisjärkikin sanoo tuon olevan paikkaansapitävä väittäjä. Samaa periaatetta voi soveltaa taidekasvatuksen tämänhetkiseen tilaan. Jos valtio antaa leikkauksillaan ymmärtää, että taidekasvatusta ja kulttuuria ei arvosteta, tai jos taidealalle pyrkivälle sanotaan työkkäristä tai lähipiiristä, että ei tuolla alalla ei menesty ja sossun luukulle sieltä vain valmistuu, moni saattaa luovuttaa jo alkumetreillä. Osa saattaa nousta kapinaan, että minähän närhen munat näytän, mutta tämä on hyvin persoonasidonnaista.

Suurin vaikuttaja taiteilijan hyvinvointiin on kuitenkin taiteilijan huolenpito omasta itsestään, unen saannistaan, ruokavaliostaan, ergonomiastaan ja työterveydestään sekä yleiskunnostaan. Masennus ja alakuloisuus ovat luovilla aloilla yleisiä, ja varsinkin vaikeasta masennuksesta kärsivälle jo itsensä sängystä ylös ja ovesta ulos saaminen voi olla hankalaa, puhumattakaan oman hyvinvointinsa aktiivisesta parantamisesta esim. liikunnan, harrastusten, lukemisen tai muiden vapaa-ajan aktiviteettien kautta.

5 ONNI ON...

Riskitekijöistä on hyvä olla perillä, sillä tietämättömyys ja huolimattomuus aiheuttavat vaaratilanteita. Kolikon kääntöpuoli on kuitenkin se, että pelokkuus tekee samanlaista hallaa. Elämä on harmaata jos kaikkea tekemistä varjostaa lamauttava pelko pahimmasta. Taideopiskelijan työturvallisuus on valvottua ja vaalittua, ja kurssimateriaaleihin perehtyminen, opetuksen kuuntelu, pakkausselosteiden lukeminen sekä aktiivinen tiedon etsiminen antavat hyvät eväät myös taidekoulusta valmistuneelle.

Vaaratilanteiden välttäminen vaatii valppautta, tarkkaavaisuutta sekä annettujen ohjeiden noudattamista. Ja uskontokunnasta riippuen mahdollisesti jonkinlaisen suojelusenkelin, maahisen, yksisarvisten, kohtalon, sattuman tai jonkun muun onnenkantamoisen voimia.

Pohdin olisiko oikeaoppisille palvontamenoille pitänyt varata oma kappaleensa, koska taidekoulu on onnistunut jollain ihmeen kaupalla välttymään kaiken maailman tapaturmilta. Päädyin jättämään sen kirjoittamatta, mutta listasin kuitenkin suppeasti palvontamenoehdotuksia. Kristinuskon harjoittajille mainittakoon, että Taddeus on näköjään toivottomien tapausten ja mahdottomien tilanteiden suojeluspyhimys. Taiteilijoiden suojeluspyhimyksiä ovat Pyhä Bolognan Catherine ja Luukas (joka suojelee myös panimoita ja poikamiehiä), opiskelijoiden Pyhä Ambrosius ja Kristoforos sekä Tuomas Akvinolainen. Kivenveistäjien kannattaa kääntyä Pyhän Sebastianuksen puoleen...mitähän muuta täältä kristinuskon leiristä löytyisi. Opsikelijoille löytyy näköjään yhteensä 10 suojelupyhimystä, ja kaiken maailman eri tekniikoillekin voisi poimia täältä vaikka mitä. Luin tätä listaa vasten läpi sata suojelupyhimystä. Nyt jälkikästeen voi todeta, että tämän ajan olisi voinut käyttää paremminkin. Tasapuolisuuden nimissä, ja tyydyttämään myös omaa kirkkoon kuulumatonta persettäni, pitäisi ehkä listata kaikki muutkin uskontokunnat, mutta aikataulu ei anna moiselle periksi.

LÄHTEET

Houni, Pia & Ansio, Heli (toim.) 2011: Taiteilijan työ: Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa http://www.ttl.fi/fi/verkkokirjat/Documents/Taiteilijan_tyo.pdf

Taidegraafikon työsuojelu-nettisivu <http://www.taidetyosuojelu.net>

Salonen, H., Pohjola, J., Priha, E. 1994: Kuvataiteilijan työsuojeluopas

<http://www.tunturisusi.com/angels/valitseoma.htm>

HAASTATTELUT:

Pertti Mäkinen

Petri Rummukainen

Olli Peltoniemi

Maria Markus

H. Montti

R. Partanen

J. Vepsä